

Шкільний підручник української літератури як засіб розвитку читацької грамотності сучасних учнів

Реалії сьогодення засвідчують зниження інтересу школярів до читання, що обумовлено змінами в інформаційній культурі сучасного суспільства. Традиційне читання витісняється мультимедійними формами презентації та сприйняття інформації. Збільшується кількість її потоків та обсягу, а тому й виникають труднощі щодо продуманого добору, осмисленого розуміння і практичного застосування інформації, зокрема й навчального характеру. Відтак незаперечною стає необхідність формування в учнів-читачів читацької культури, розвитку вмінь використовувати сучасні читацькі стратегії, що, безперечно, передбачає набуття достатнього рівня читацької грамотності [4].

У тезаурусі міжнародного дослідження якості освіти PISA читацька грамотність трактується як «розуміння, використання, оцінювання, осмислення письмових текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення свого світогляду, розвитку читацького потенціалу, формування готовності до активної участі в житті суспільства» [1]. Розуміння прочитаного є ключовим елементом читацької діяльності учнів, а здатність продумано використовувати прочитане передбачає розвиток читацьких умінь. Відтак у тлумаченні читацької грамотності як категорії закладена здатність учня-читача не лише розуміти прочитаний текст, а й уміння його оцінювати, співвідносити з власним читацьким і життєвим досвідом, виявляти вміння використовувати прочитане й осмислене в нових навчальних і різних життєвих ситуаціях.

Розвиток читацької грамотності, формування компетентного учня-читача – процес складний і багатоаспектний, оскільки читацькі інтереси, рівень культури читання сучасних школярів залежать від низки факторів: кола родинного читання, вікових особливостей сприйняття школярами літератури, зокрема й художньої, методичної майстерності вчителя, читацьких зацікавлень однокласників і друзів учня.

Базовими шкільними предметами для формування культури читання, розвитку читацької грамотності учнів є «українська література», «зарубіжна література» («література національних меншин»). Шляхи і способи розвитку читацьких інтересів, умінь читацької діяльності, культури читання сучасних учнів можуть бути різними. Методичний арсенал творчого вчителя-словесника – це читання або переказ сюжету (фабули) художнього твору, визначення його кульмінаційних елементів твору; знайомство з літературними героями; акцентування уваги учнів на обкладинці книги чи ілюстраціях до твору; коротка розповідь про історію створення художнього твору, цікаві факти із життєпису його автора; повідомлення про особисті (учителя) читацькі враження про прочитаний твір; загострення уваги учнів на актуальних, морально-ціннісних проблемах, що знайшли художнє відображення у творі; проведення бібліотечних уроків, читацьких конференцій (зокрема й позашкільних), занять літературних факультативів, засідань літературних гуртиків, організація творчих зустрічей із письменниками, літературознавцями, науковцями (як у реальному, так і віртуальному режимі) тощо.

Вагомим чинником формування читацької культури сучасних учнів, підвищення рівня їхньої читацької грамотності також є використання якісного, інноваційного навчального забезпечення шкільного курсу літератури. Сучасний шкільний підручник, зокрема української літератури, є для учня інструментом його читацького й особистісного розвитку. Саме на таких концептах ґрунтується дидактико-методичний потенціал чинних підручників української літератури для 10 і 11 класів (рівень стандарту), підготовлених авторським колективом наукових співробітників Інституту педагогіки НАПН України. Зазначимо, що ці навчальні книги відзначені в номінаціях «Інтеграція ресурсів Державного стандарту та інноваційних практик у процесі реалізації наскрізних змістових ліній в освітньому середовищі» (X Міжнародна виставка «Сучасні заклади освіти – 2019») та «Підручник або навчальний комплект для учнів, студентів» у конкурсі «Національне визнання наукових досягнень» (XI Міжнародна виставки «Інноватика в сучасній освіті», 2019) [2; 3].

Реалізовані в підручниках дидактичні функції забезпечують організацію такої навчальної діяльності учнів, що спрямована на розвиток їхньої культури читання та читацької грамотності, а саме здатності відчувати естетичну насолоду від читання художніх творів, розуміти художній твір як мистецьке явище, формувати емоційно-ціннісний образ письменників, творчість яких вивчається текстуально, уміти висловлювати особистісне ставлення до розглянутих у творах морально-етичних проблем, володіти інструментарієм діалогічного прочитання художніх творів, що належать до різних художніх напрямів і стильових течій, розуміти розвиток української літератури як процес пошуку митцями адекватних часові форм і засобів відображення дійсності, керувати особистим читацьким розвитком.

Виразна структура і логічна послідовність викладу навчального матеріалу як позитивні ознаки підручників забезпечують розвиток культури читання старшокласників. Так, у рубриці «Читацький путівник» автори чітко орієнтують учнів на обсяг знань та вмінь, які вони повинні здобути у процесі опрацювання конкретної навчальної теми. Коротка алгоритмічна довідка про письменника (цитата-самохарактеристика, цитата відомого літературного критика тощо про творчий спадок автора, коротка характеристика-презентація особистості письменника) формує в учнів первинне уявлення про майстра художнього слова, мотивує їх до глибокого ознайомлення з його творчістю. Рубрика «Знайомство здалеку і зблизька», текст якої конкретизується у підрубриках «Портрет», «Вдача», «Захоплення», «Сторінки життєпису» тощо допомагає формуванню в уяві школярів образу письменника як цікавої, багатогранної й талановитої особистості, розвиває пізнавальний інтерес до його творів. Матеріал рубрики «Художній світ письменника» сприяє загальному розумінню творчого доробку письменника (історична доба; тематика, проблематика, загальна характеристика творчості), поглиблює осмислення художнього твору, що вивчається текстуально. Рубрика «Читацькі діалоги» презентує літературознавчий матеріал і подає поради учням-читачам щодо налагодження продуктивного діалогу з текстом художнього твору, розвиває

їхню читацьку культуру. У рубриці «Культурно-мистецький контекст» на прикладі життя і творчості письменників досліджуються взаємовпливи художньої літератури, музики, театру та інших видів мистецтва, що позитивно впливає на підвищення рівня загальної культури і культури читання сучасних учнів. «Довідник читача» подає чітке і доступне тлумачення теоретико-літературних понять у процесі вивчення кожного тематичного розділу підручника. Рубрика «Запитання і завдання» вміщує збалансоване представлення компетентнісно орієнтованих запитань і завдань репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, виконання яких допоможе учням-читачам відчувати естетичну насолоду від знайомства з художнім твором, розвиватиме їхні діалогічні вміння щодо його глибокого осягнення, формуватиме ціннісні ставлення до читання, автора, порушених у творі проблем, удосконалюватиме вміння контекстного вивчення творів української літератури тощо. Матеріали рубрики «Ваші читацькі проекти» рекомендують учням варіанти навчальних проектів і чіткі поради щодо їх індивідуальної чи групової підготовки, що розвиває вміння самостійної дослідницької творчої діяльності старшокласників, підвищує рівень читацької грамотності. Завдання, що вміщені в рубриці «Читацький самоконтроль», спонукають учнів до усвідомлення змін у власному читацькому й особистісному розвитку.

Отже, змістом і структурою означених чинних підручників української літератури для 10-х і 11-х класів передбачено врахування закономірностей формування учня як суб'єкта читацької діяльності, тобто розвитку його читацьких інтересів та уподобань, удосконалення вмінь читацької діяльності, підвищення рівня культури читання, а відтак і читацької грамотності.

Література:

1. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018; кол. авт.: М. Мазорчук, Т. Вакуленко, В. Терещенко та ін.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

2. Українська література. Рівень стандарту : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко та ін. Київ: Пед. думка. 192 с.
3. Українська література. Рівень стандарту : підруч. для 11 кл. закл. заг. серед. освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко та ін. Київ: Оріон, 2019. 240 с.
4. Яценко Т. О. Проблема читання в умовах інформаційного суспільства: соціальний і методичний аспекти. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві*: матеріали І всеук. наук-практ. конф., 12 вересня 2019 р., м. Київ / за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. С. 5–8.